

ԻՆՏԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ

ՄԵԼԿ

Տարեկան դիմ 10 րուբլ, կես տարվանը 6 րուբլ
Առանձին համարները 5 կոպեկով:
Թիֆլիսում գրվում են միմյան խմբագրատան մէջ:
Օտարաբարդացիք դիմում են ուղղակի
Тифлис. Редакция „Мелк“.

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի և տօն օրերէն):
Ցայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:
Ցայտարարութիւնների համար վճարում են
խաւքանչիւր բառին 2 կոպեկ:

ԲՈՎԱՆԿԱՅԻՆՈՒԹԻՒՆ

Փախուստի ճանապարհ: — Ներքին տեսու-
թիւն: Ն մակ թէլաւից: Նամակ լէքսանդրա-
պոլից: Ներքին լուրեր: Արտաքին տեսու-
թիւն: Տ քրէալ: Երազերը հայերի մասին: Նա-
մակ Թիւրքիայից: Նամակ Պարսկաստանից:
Ցայտարարութիւններ:

ՓԱՒՈՒՍՏԻ ՃԱՆԱՊԱՐԶԸ

Հեռագիրը մեզ լուր բերեց,
թէ Ռ. Գուռը իր պատասխա-
նի մէջ որ հաղորդած է Վ.
Պօլսի եւրօպական զեսպաննե-
րին, խոստացաւ համոզել այլան-
ցիներին զիջանել Գուլիսիոն
Չերնօգորիային, և պարտաւոր-
վում է վճռել յունաց հարցը ե-
րեք ամսվայ մէջ, իսկ հայոց
հարցը չորս ամսվայ մէջ:

Այդ դարձեալ նոյն միջին,
երկրի մի և նենգաւոր պատաս-
խաններից մէկն է, որով Ռ.
Գուռը սովորութիւն ունի միշտ
խոյս տալ Եւրօպայի պահան-
ջումների ուղղակի կատարելուց,
փախուստի ճանապարհ գտնել
և նոր զփուրթութիւններ, նոր
արգելքներ սարքելու համար
ժամանակ վատտակել:

Ռ. Գուռը պարտաւորվում է
հայոց խնդիրը չորս ամսվայ մէջ
վճռել, բայց ի՞նչ կերպով, ի՞նչ
րեֆօրմներ պիտի մտցնէ Հա-
յաստանում, — այդ մասին լը-
ռում է:

Ի նկատի ունենով թիւրքաց
Հայաստանում կատարվող այժ-
ման անցքերը, շատ հեշտ է
նախագուշակել թէ Ռ. Գուռը
այս չորս ամսվայ ընթացքում
ինչ կերպով կը վճռէ հայկական
խնդիրը:

Նա կուղարկէ Հայաստան,
ինչպէս առաջ, կամիսերներ,
կուղարկէ Հօբարդ փաշայի նը-
ման բարեկարգիչներ, ցոյց կը
տայ, թէ աշխատում է վերա-
նորոգութիւններ մտցնել, — բայց
մի և նոյն ժամանակ քրդերին,
թիւրքերին և ամբողջ մահմե-
տական ամբօխը գաղտնի կեր-
պով կը գրգռէ հայերի դէմ, և
փոխանակ բարեկարգութիւննե-
րի, արին, կոտորած, աւեր-
մունք կը տարածէ Հայաստա-

նում: Չորս ամիսը բաւական
ժամանակ է այդ բոլորը կատա-
րելու համար:

Եւ երբ Հայաստանը կը ծը-
խի արեան և կրակի մէջ, նա
կը պատասխանէ Եւրօպային.
իմ ժողովուրդը զեռ պատրաստ
է. ես ամեն միջոցներ գործ
դրեցի. Հայաստանում վերանո-
րոգութիւններ մտցնելը առ այժմ
անհնարին է, որովհետեւ մահմե-
տական ամբօխի կրօնական զգաց-
մունքը, թիւրքերի ազդային հը-
պարտութիւնը վերաւորվում է
հայերին առանձնաշնորհումներ
տալու պատճառով:

Խոստանալ և չը կատարել —
այդ թիւրքիայի վաղեմի սովոր-
ութիւնն է: Իսկ բարիք խոս-
տանալ և չարը գործողութիւն — այդ
պահանջում է նրա այժմեան ա-
մենախարդախ քաղաքականու-
թիւնը:

Հասկանալի է, որ Ռ. Գու-
ռը ամեն տեսակ հնարներ գործ
պիտի դնէ, որ Բերլինի դաշնա-
գրի 61-րդ յօդուածը գործա-
դրութիւն չը գտնէ Հայաստա-
նում: Նա շատ լաւ հասկանում
է, թէ այդ յօդուածը ինչ ապա-
գայ է պատրաստում հայերի հա-
մար:

Հայաստան բառը խիստ ա-
նախորժ տպաւորութիւն է գոր-
ծում Թիւրքիայի ջղերի վրա: Ռ.
Գուռը բացարձակ կերպով յայ-
տնեց հայոց պատրիարքին, թէ
իր պետութեան մէջ Հայաստան
անունով երկիր չէ ճանաչում:
Նա յայտնեց և Վ. Պօլսի եւրօ-
պական զեսպաններին, թէ Հա-
յաստանում բացառապէս վե-
րանորոգութիւններ մտցնելու դի-
տաւորութիւն չունի, այլ պիտի
մտցնէ ընդհանուր վերանորո-
գութիւններ ամբողջ Փոքր Ա-
սիայի մէջ: Ի՞նչ են նշանակում
այդ խօսքերը: Հատ պարզ է,
որ Ռ. Գուռը չէ ցանկանում
Հայաստանը դարձնել մի արտօ-
նական երկիր, որպէս զի այդ
երկիրը, իբրեւ մի որոշ մարմին
չառանձնանայ և չանջատվի իր
պետութիւնից: Բաղկանեան թե-

րակղզու իշխանութիւնների կազ-
մվելու պատմութիւնը, ի հարկէ,
թիւրքիան շուտով մոռանալ չէր
կարող:

Չը նայելով, որ հայերի նպա-
տակը խիստ համեստ է, չը նա-
յելով, որ հայերը ցանկանում են
ունենալ մի բարւոք կառավարու-
թիւն միայն և ազատվել մահ-
մետականների մինչև այսօր գործ
դրած դարեւոր բարբարոսութիւն-
ներից, այսու ամենայնիւ, Ռ.
Գուռը չէ կամենում կատարել
նրանց իրաւացի պահանջումնե-
րը, որ ամեն մի փոքր ի շատե-
բարեկարգ պետութեան քաղա-
քացին իրաւունք ունի վայելելու:

Այդ բաւական չէ, այժմ Թիւր-
քիան աշխատում է հայկական
խնդիրը խեղաւելու. նպատակով
ոչնչացնել հայ տարրը: Աշխա-
տում է լցնել Հայաստանը քրդե-
րով, չէրքեզներով, լազերով, ա-
ջարացիներով և այդ բոլոր վայ-
րենի ցեղերի բարբարոսութիւնը
գրգռել հայերի դէմ: Ուստաց
նոր նուաճած երկրներից գաղ-
թող բազմաթիւ մահմետական-
ներին նա գետեղեց Հայաստանի
մէջ: Իսկ Եւրօպական Թիւր-
քիայից դուրս եկող գաղթական-
ների խումբերը նոյնպէս ուղար-
կում է դէպի Հայաստան:

Նպատակը յայտնի է և չորս
ամիսը բաւական ձիգ ժամանակ
է նրան իրագործելու համար...

Նշանները արդէն երևում են
Վասպուրականի մէջ, որ Հա-
յաստանի սիրտն է, նկատվում
է քրդերի կատաղի յուզմունք,
այրվում են գիւղեր, սպան-
վում են մարդիկ և ասպա-
տակութիւնը օրըստօրէ աւելի
ընդարձակվում է, աւելի սպառ-
նական ձև է ստանում: Տարօնի
նահանգում նոյնպէս արին է
հոսում: Սովուկ-Տուլախի գա-
ւառում Հէյն-Իբրադուլաճը, իր
զխին հաւաքած աւելի քան
տասն հազար աւազակներ, վը-
տանդ է սպառնում Եւրպատա-
կանի հայերին: Հէբարի կող-
մերում Բահրի-բէկը, իր ցեղի
զլովն անցած, աւերմունքներ է

գործում: Հին-Ֆայազդի կող-
մերում Հէյդարանլի քրդերը
կողոպտում են հայերին: Ամեն
տեղ նկատվում են մի և նոյն
չարագործութիւնները, որոնց կե-
ղևի տակ թագնալած է թուրք
կառավարութեան պաշտօնատար-
ների նենգաւոր ձեռքը: Իսկ Վ.
Պօլսի մահմետական մամուլը այդ
բոլոր բարբարոսութիւնները բա-
ցատրում է քրդական միու-
թեան անունով...

Ինչպէս պիտի վարվեն Թիւր-
քիայի հայերը վերոյիշեալ բոլոր
չարագործութիւնների դէմ:

Թիւրքիայի հայերը մինչև այ-
սօր իրանց բոլոր յոյսը դրել
էին դիւանագիտական բանակցու-
թիւնների վրա, ամեն ինչ սպա-
սում էին Եւրօպայից և իրանց
փրկութիւնը միայն Բերլինի
դաշնագրի 61-րդ յօդուածի մէջ
էին որոնում: Բայց Անգլիայի
պետական մարդիկներից մէկը,
միստր Բրայս, այս օրերում
խիստ ճիշտ կերպով նկատեց Վ.
Պօլսի հայերին. «աշխատեցէք չը
ձանձրացնել Եւրօպային»...

Մենք կաւելացնենք հայասե-
րանդիւացու խօսքերին, ոչ թէ
Եւրօպան, այլ Աստուած ինքը
չի օգնի Թիւրքիայի հայերին,
եթէ նրանք ինքները իրանց օգ-
նելու մէջ ծոյլ կը լինեն...

Թիւրքիան խոստանում է վրձ-
ուել հայոց հարցը չորս ամսվայ
մէջ: Գուցէ վճիռը նրանով կը
վերջանայ, որ չորս ամսից յե-
տոյ էլ Հայաստանում հայ չի
մնայ...

8. Մ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԵԼԱԽՑ

Սեպտեմբերի 22

«Մշակ»-ի 162 № մէջ թէլաւից մի թղթակցու-
թիւն երեւաց Մ. ստորագրութեամբ, որից ես այն
եղրակացութեանը հասայ, որ պ. թղթակիցը բոլո-
րովին անձնօթ է տեղւոյ դպրոցների, հոգա-
բարձուների և ուսուցիչների դործունէութեան հետ:
Հոգաբարձուների մասին գրում է թէ՛ «անընդու-
նակ և անհոգ են», բայց մի և նոյն ժամանակ
մոռացել է և այն, որ այդ հոգաբարձուներն են
անփութիւն-մշտական. իրակատար տէր և իշխան
մեր դպրոցների և դրանց ժողովուրդը չէ ընտրել:

Պետու թիւները Բերլինի դաշնագրի վր
ձևերի վրա խստու թեամբ հիմնվող
հաւանութիւն չը տուն Բ. Դրան առա
ջարկութիւնների մեծ մասին: Պետու
թիւները իրանց գրու թեամբ կէտ առ կէտ
մերժում են Հայաստանի վարչական բաժան
ման թվերաց նախագիծը և գտնում են
որ Ֆինանսական հարցի վերաբերութեամբ
էլ նախագիծը կատարելով չէ: Օրինակի հա
մար տեսնում ենք, որ Բ. Դուռը ընդունում
է վերանորոգութիւնների եւրոպական մաս
նագիծովի Ֆինանսական նախագիծը, բայց
մի և նոյն ժամանակ մերժում է այն գոր
ծական միջոցները, որոնց ցույց է տուե
լ մասնագիտովը Ֆինանսական այդ փոփոխու
թիւները իրագործելու համար: Պետու
թիւների միաձայն գրութիւնը, պահանջն
լ Բ. Դուռից դատարանների և պոլիցիայի
վերանորոգութիւնը և նահանգապետների
աւելի անկախ գրութիւնը, մի և նոյն ժա
մանակ անկարելի է համարւմ, որ հայեր
տեղական ազգաբնակութեան միայն 170
են կազմում և խորհուրդ է տալիս երկր
մէջ նոր ժողովրդագրու թիւն անել այն պայ
մանով, որ այդ գործը նորից չուշացնէ վե
րանորոգութիւնների մտցնելը, որոնց հե
ռախուրդագրութիւնը ոչինչ յարաբերու
թիւն չունի: Այդ գրութեան մէջ ասված
է նոյնպէս, որ պէտք է միջոցներ գտնել քը:

ընտանեայն բնակիչներն ընդհանրապես և չեն քննարկում տնտեսական ծախսերի վերաբերյալ համար: Պետությունը հարկաւոր համարեցին նկատել Բ. Դրանը, որ քաղաքային և կրօնական հաստատութեան և վարչական հասկանալիութեան վրա հիմնված վերանորոգութիւնները պէտք է մտնեին երկրի մէջ իրանց անմիջական հրահրութեան տակ:

Թիւրքիայի պետական կազմակերպութեան վերանորոգելու խնդիրը վաղուց է, որ եւրոպական դիպլոմատիայի ծանր աշխատանքներն առարկայ է դարձել: Ինչպէս յայտնի է, այդ հարցի քննութիւնը յանձնված էր միջազգային մասնագէտներին, որ արդէն յայտնեց իր կարծիքը այդ առարկայի մասին: Թիւրքիայի սահման մասը յիշեալ մասնագէտներին քննութեան առարկայ չը դարձան:

Թիւրքաց վարչութեան հարստահարութիւնները մասին Հայաստանի մէջ, տեղական քրիստոնեաների անտանելի դրութեան մասին շատ խափեցաւ և զրոյցեցաւ: Ուրեմն չարիքը կայ, բայց, մեր կարծիքով, մինչև այժմ ուշադրութիւն չը դարձնեցաւ այդ չարիքի աղբիւրը քննելու վրա: Մենք կարծում ենք, որ միակ չարիքը գնդաւորական աստուածաբանութիւնն է, որ միայն մի կրօն է ճանաչում իսլամը՝ ընդունում է միայն իսլամի ներկայացրած իշխանութիւնը և կատարում է միայն երկրի՝ ց բերած Մահմետի օրէնքը: Ի նկատի առնելով այդ ամենազոր աստուածաբանութիւնը, որ շատ դարերի ընթացքում ծանր շնչման տակ է պահուած արեւելեան բոլոր քրիստոնեաներին, պէտք էր աշխատել նրա չարագործ ոյժի ուղեղացնելու համար: Ամեն ինչով իշխումը տարբերով շրջանաւարտված Հայաստանի Քրիստոնեայ ազգայնականութիւնը եւրոպական պետութիւնների առանձին հազարաւորութեան է կարօտ: Մեր կարծիքով վարչութեան, դատարանների և պոլիցիայի համար նախադրված վերանորոգութիւնները անկարող են վերջնականապես բարեկաւր զործերի դրութիւնը երկրի մէջ: Մեր կարծիքով պէտք է մահմետական եկեղեցին բաժանել Օմանեան պետութեանց, իսկ այդ բանը կարելի է անել վարչական իշխանութիւնը քրիստոնեայ հայերին տարվել նահանգապետ մահմետականը իր կրօնակիցների առաջ կրօնի դաւաճան է համարում և եթէ Դօսանի հրամանների համեմատ չէ դործում, մինչև չեւ քրիստոնեայ նահանգապետները կարող են անկողնապահ լինել մահմետականների վերաբերութեամբ և դրանով չեն կորցնի իրանց նշանակութիւնը իրանց հարեւակցների մէջ:

ՆԱԽԱԿ ԹԻՒՐԿԻԱՅԻՆ

Վ. Պոլիս, 20 սեպտեմբեր:

Նախալին ցայցը մի քանի օրերու համար ետ կը մնայ, և զու ընդհանրապես կարծիք կայ, որ միջազգային նաւատորմը պիտի չունանայ Վստիք մտնելու առկա խնդիրներն լուծելու ամեն ընտանեայն ծախսն ալ այս է: Իսկ կառավարութիւնը կը կարծէ, որ փախուստի ծախսներով կըրնայ գործել կարգադրել: Պէջը, բայց, պատրաստած ծրագիրն կուզեն ի գործ դնել, առանց ներստի պահանջման կարևորութիւնը ընտելելու: Սակայն բուն իսկ այդ ծրագիրն անգամ գործադրելու կարող չեն, անիշխանութիւնը, անանկութիւնը ամեն կողմ կը տիրէ:

Այս օրերս Վ. Պոլիս հասաւ Սնդղիոյ խորհրդարանի անդամ Պ. Պրայս, որ հայկական դատին ջիւղ պաշտպան է. բնական է, որ փառաւոր ընդունելութիւն մը գտնելը հոս, սակայն ինչն իսկ փառաւոր յայտնած է թէ ու է ցոյց չը լինի իրեն համար, վասն զի քաջ իսկ ըմբռնած է թէ ինչ փառաւոր վիճակին մէջ են հայերն կառավարութեան առաջ, և թէ որչափ զգոյշ շարժելու պարտական են: Վ. Պոլիս առանց խոչնդանութեան ձեռք ձգելու

ինչ որ կարելի է ընել, զայն կընեն: Հայ երեւելի վաճառական պ. Կիւլպենկեան, որ ձեռք արդէն հերթածնով է, փառաւոր սեղան մը տուաւ իւր տանը մէջ ի պատիւ պ. Պրայսի, հրաշքեալ էին երեւելի չայ վաճառականներն և Ս. Պատրիարքը: Հայ երկրասարգութիւնն ալ իւր կողմանէ կը պատրաստուի մեծ խնջոյք մը տալ ի Բէրա, սակայն ձեռք կարծելու, որ տեղի ունենայ, վասն զի պ. Պրայս երկու օրէն կը մնայի և ներթափանց անհնար է պէտք եղած պատրաստութիւնը տեսնել, մահաւնդ որ շատերն կը խրատեն ետ կենալ, ինչպէս և մեր մեծ վտանգ մը չենք տեսնելու: Կառավարութիւնը լաւ գիտէ որ մեր բնականապէս պիտի սիրենք և յարգենք մեր դատին պաշտպաններն, թող ցոյցներ իրեն անհաճոյ լինեն կամ ակոխելի, այդ երկրորդական կէտն է: Սակայն ձեռքն եկած ժամանակն ալ այդ ցոյցներն կուզեն խափանել, ինչպէս պ. Պրայսի առթիւ տեղի ունեցաւ: Պարտը շոգեւորով Իզմիրը հասած ժամանակ տեղեւոր ազգայինք ընդ առաջ կը թաննան, բարի դաւաճում կը մարդկան և կը հրաւիրեն նախաձեռնող մը, որ կըրնայ թէ շատ լաւ եղած է: Զմիւռնիոյ ազգայինք շատ ներքալում են և միանգամայն ընդունաւ, լաւ ազդեցութիւն կընեն պ. Պրայսի վրա, և մեր մէջ բարեկամին կը գրեն թէ չեն կարծել որ պոլսեցիք զմիւռնացիներն աւելի լաւ բնորոշ եղութիւն մը կարենան ընել:

Պ. Պրայս իրենց կը յայտարարէ թէ «Հայկական նշուի իրենց լուսնացածն աւելի յաջող վիճակի մէջ է: Նրա պարտը կը մնայի անոր դէպքի Վ. Պոլիս, անիշխան կը հրահարեն զու, որպէս զի ընդ առաջ երկրան, զի արդէն պատրաստութիւններ ալ տեսնուած էին. սակայն կառավարութիւնը հետադիւր կը յանձնէ երկու օր վերջ, այսինքն պ. Պրայսի Վ. Պոլիս գտնուելէն օր մը վերջ, անպէս որ դեռ հոս կը սպասէն նմա, երբ թաւալ ի թղթակիցն կառնէ կը տանի դնա և կը ներկայացնէ պ. Սաղոյանին: Այս դէպքին կերելի թէ կառավարութեան ջիւղերուն կը դպչի մեր կողմէ առ եւրոպացիս զոյց տրուելը համակրութիւններն, յայտնի լինեն թէ դադանի փոյթ չէ: Սակայն կարծեմք պ. Պրայս գոհ չը պիտի լինի, եթէ միայն հայկական խոսքնոցն միայ իրեն գողափար տ յինք. բնական է որ մեր քաղաքաւորութեան մէջ ըրած փոքր ինչ յառաջադիւորութիւններ և աւելին ընտել համար աւելեցած պատրաստականութիւններն կըրնայ աւելի ներգործել նորա վրա: Կիւլպենկեան խնջոյքն վերջը լաւորդ օրն այցելեց Գառը գիւղի Արամեան երկսեռ թաղային վարժարանը, որ լաւ վիճակի մէջ է և գաղափար մը կուտայ թէ ամեն թաղերու մէջ ինչպէս դպրոցներն կարգադրած են. երկ կայեցին Կերթական Վարժարանը, Ազգ. փոքրիկ մատենադարանը և ներկայ դատեցաւ Լազարիոյ եկեղեցին Ազգ. Ժողովոյ նստին: Ազգ. Ժողովոյ մէջ պ. Պրայս ֆրանսերէն ընդունով աստեղագիտութիւն մը ըրաւ, յորում խոսեցաւ հայկական խնդրոյ վիճակին վրա, և յորդորեց որ չը չեղիմ մինչև հիմա մեր հետեւած ճանապարհէն, խնդրեմք ինչ որ կենսական է, և մասնաւոր ուղարկ լինեմք որ չը ձեռնարկեմք զնկարգաւ: Պ. Պրայսի պատասխանեցին յանդարտաբար պ. Տիգրան Սուրբանի և պ. Ռ. Արզրեան ֆրանսերէն ընդունով: Այն ճառերուն վրա չեւ ուղիք երկարորեն խոսել, զանոնք արտասանողներն տեսնելու առթիւ չուենցայ այսօր, եթէ արմար սեպին, կը թարգմանեմք կը խրկենք, բայց աւելի խոսեմ համարեն թերևս իրենք, ամենին հրատարակութեան չը տալ: Արդէն հոս չը հրատարակուելու Կարծեմք թէ պ. Պրայս գոհ մնացել է մեր յառաջադիւորութիւններէն և մասնաւորապէս զարմացը յայտնել է թէ ինչպէս զարգաց, եկեղեցի և եկեղեցականք, հրահրանոց, մատենադարան, Հայաստանի կրթութիւնը ամեն մեք կը հոգանք առանց կառավարութեան կողմ նպատակ մը ընդունելու. շուրջին ինչ բանի համար եղած է ձեռն կառավարութիւնը՝ հարցուցել է. և արդարեւ զարմանալի է, երկրին ոչ ներթափանց ոչ բարոյական զարգացմանը վայրկեան մը խորհած է նպատակն է կառավարութիւնը, և այս տարբերակ կը թել եւրոպացւոյ մը համար, որ արեւելք չը ճանաչել, իսկ մեք որ գիտենք թէ ինչ է թիւրքը, մեք համար շատ բնական է: Կարծեմք թէ պ. Պրայս ուղղակի Սնդղիա պիտի վերադառնայ: Հայկական նշուի մասին պէտք եղած ընթացիկ տեղեկութիւններն ի գործ դնելու զրաւեցութիւնը պիտի ունենայ:

Հայկական խնդրոյ առթիւ անցնողներն գրած էինք թէ երկու հայ անձինք մասնաւոր պաշտօններով կաշխատեն յերօպա: Ձեր Վերջունքն այս լուրը Վշակին մէջ հրատարակելիս անպատեհ կը դնէ: Սակայն կարծեմք թէ վրդովելու տեղի

չունի: Բիշ շատ շրջապայտ լինել գիտեմք, և Վ. Պոլիս գտնուելիս կըրնայ Վերջունքն աւելի լաւ գիտնալ թէ որ լուրերն հաղորդելիս օգտաւոր է, որը վերապահ, առանց պնդելու թէ անհրաւիր են: Նրկու անձանց ներսայ գտնուելու երկար տեսնուան գործ էր. մեք չը գրեցինք այն ատեն, զի գիտէինք թէ քիչ շատ գաղտնի է. սակայն ալ երբ տարածեցաւ, երբ ամեն ոք գիտէ, երբ կառավարութիւնը իւր դեպքանց ձեռք ուսոյց տեղեկութիւններ կը ստանայ, և Վ. Պոլիս թիւրք թերթերն իսկզբան ակնարկութիւններ կընեն և յիտոյ կը սկսեն բարի բայ հրատարակել, նորա անուններն անուշտեմ մեք իւր կարեւոր գաղտնիք մը դեռ այդ տեղեկութիւնը պահեմք, քիչ շատ ծաղրելի կը ճամաւենք դայս, ուստի թող Վերջունք սիրտը ճանդարտ լինի, անգիտաբար մատնութիւն ընելու մեղքը միջ ինկած չեմք:

Բրդական միութիւն մը կարգուելու գաղափարն միտ պաշտպանութիւն կը գտնէ թիւրք մամուլը կողմանէ: Թիւրքերն կը նկատեն որ տակաւին բարեկարգութեան խօսքն այն ինչ կը լսուի, քրդաց փառաւորքի մէջ փոխիտութիւններ կը տեսնուին և եթէ բարեկարգութիւններն իրականանան, քիւրդերն ի ճարկէ ստիպուել սերտ բարեկամութիւն մը պիտի ունենան մեք հետ, և քաղաքակրթութեան յորձիւ կանոնաւոր ձայն կըրնայ լինել: Բարդական շահ մը կը սեպեն այդ միութիւնը հաստատել. քանի որ երկրին բոլոր վարչութիւնը տաճարի ձեռքն է, շատ գիտեմք չէ իրենց աղախան միութիւն մը կարգուել, որ ապագային բաւական դժուարութիւն կըրնայ մեք պատճառել. մեք այս մասին շատ անտարբեր կընայու չեմք: Այդ յորտաճներէն կը խրկեմք և ուղարկութիւն կը հրաւիրենք:

Վանէն եկած տեղեկութիւններն կը հաղորդեն թէ տեղու պատճառաւ հոն տեղի միջին դասը շատ նեղութեան մէջ ինկած է, մասնաւորապէս արհեստաւորներն, երկ Թիւրքիստանի է ֆը Եւրոպայի մէջ պ. Սաղոյան յաւանան, Վանայ արդի յաւանաւոր և ազգայն կըրտաւարներն մին, որ փոխտեսու է վարժապետանոցի, լաւ նախկին մը կը հրատարակէ և կառավարի, որ բնկերութիւն մը հոգ տանեմք փոխառութիւն ընել այդ միջին դասուն, որ ողորմութիւն չը խնդրի, ալ աշխատութեամբ ապրելու պատրաստ է, եթէ իրեն ձեռնուելիս լինի: Այս միջոցին որ Վանայ վրայ մասնաւոր ուղարկութիւն կըրնայ և զայն վառթաւրադներն, քաղաքականութիւն մը կը տիրէ, մեծապէս օգտակար կըրնայ: Այսօր Կարկէն հետադիւր եկաւ, որ կը յայտնէ թէ սեպտ. 16-ին հանդիսաւոր պատարագ մատուցվել է վանն նոցա, որը Հայաստանի բարեկարգութեան հանդիսաւոր տեղու օրերն, և Կարկէ ազգ. Ժողովը շնորհակալութեան ըրուցներն տուել է այդ բարեկարգ: Բանի որ Օրմանեան Կարկէ առաջնորդ ընտրուել է, մեծ փոփոխութիւն կը տեսնուի այն կողմերն, մեծ շարժում կը տիրէ կրթութեան համար. բնկերութիւնը կը միանան Եւրօքը Հայոց բնկերութիւն անուամբ ձեռն ի գործ կարկանեն, խնայողական սնուցներն հաստատելու հետամուտ կը լինեն, վերջապէս իրենց թէ բարոյական և թէ ներթական զարգացման միջոցներու վրա կը խորհեն և կը գործեն. ինչպէս վարժարաններ փափագող Ժողովուրդ մը այսպէս պէտք է ընել, և շնորհակալութեան եմ օրմանեան կըրտնէ իւր պատմութիւն բարձրութիւնը և արժանաւոր կերպով կը գործէ: Սովկեց խնդրոյ վրայ ընդարձակ տեղեկութիւններ կընաք ստանալ նորատունիկան Վերջունքն անգամ մը շնորհ յիշել, թէ ինչն Սովկեց Ռամաստար Կենտրոնական Յանձնաժողովը սակաւթիւ ակաւաններէն մին է և միանգամայն լաւ աշխատող էր:

Հայկակ

ՆԱԽԱԿ ՊԱՐՍՎԱՍՏԱՆԻՑ

Իսթաթ, 20 սեպտեմբերի

«Պակ» լրագրի 20 համարում կարգացի մի նամակ, որ գրված էր Իսթաթից Փորգոմ ստորագրութեամբ և նորան կից մի ձառ, որպէս թէ մի օրինակ է ասած, իսկ նրա տակ փոխանակ օրինակի ստորագրութեան, ծածկվել է Մարտի քաջանայ Փառաւորանցը այս երկը տաւերով Մ. Ք. Փ. Ինչպէս որ Փորգոմ անունն տակ է լինելով, անկաւած, յիշեալ քաջանան է, որ իր ունի էլ յայտնի է, և մասնաւոր որ մեր քաղաքում ոչ որ չը կայ նրանից գոհ, որ նրա և իր դստեր գլխին այդքան գովասանութիւններ չապրէ:

Պ. Փորգոմը սխալուած է, անկող թէ օրանից

առաջ ոչինչ աղալին շարժմանը չը կար Իսթաթ ժողով, այլ երկու պոլսեցի պարսներն եղան բոլոր բաները կարգի դնողները: Նրանց հետ միշտ գործել են մեր դավաճեցի ճատարակութիւնը ընտրված 5 պատուաւոր անձինք, որոնք թէ գրամով և թէ շնորով ոչինչ նուազ օգտակար են եղած ազգին, քան երկու յիշեալ պարսները, որոց թողած լրագրի յիշատակն էլ մեք յարգելի է միաների չափ, որովհետեւ բոլորը միասին աշխատել են ազգի օգտին համար: Բայց ամեն գովել և ոմանց արածը ուրանալ, անիշխան և կեղծաւոր մարդուն միայն յատուկ է:

Դրանից յետոյ պ. Փորգոմը յարձակում է մեր ընկերացարանի վրա, թէ նա յետին խեղճութեան մէջ է և թէ նրա գրքերն ու լրագրիները միներին որս են դառնում: Մասամբ ուղիղ է, որովհետեւ Փառաւորանք մի տարի ընկերացարանին տեսչութիւն անելով, հասցրեց նրան վերջին խեղճութեան իր անփոյթ բնաւորութեամբ: Իսկ երբ ընկերացարանական ընկերութիւնը նրան հետապրեց, այժմուս ընդհակառակն շատ բարեկարգ է, և ունի չքուղ տեսչութիւն, բաւականաչափ գրամաւորութիւն, 50-ի չափ բաժանորդներ և յանախորդներ, բարձրաթիւ գրքեր և լրագրիներ, որոնք գոհացում են բոլոր մուտք գործողներին, բայց Փառաւորանքի, որ դիտաւորութիւն ունի միւս անգամ տեսուչ լինել և միացան էլ քանդել:

Նրան, իրաւ է, որ Աղուլիայի բերել տուինք, բայց մեք վրա մի բնու է դարձած. նա մեք ոչինչ օգուտ չը տուեց ոչ Լիւվայի և ոչ Ղալի խորճաւորութեամբ: Նա ինքն լինելով մին Արամեան դպրոցի նախկին աշակերտներէն, նրա դասերը լսած եմ, և նրան համեմատելով պ. Մեխր-Յալալեանի, պ. Գիւլաւանի և պ. Ֆառաւորութիւնի հետ, տղետ եմ համարում, որովհետեւ նա ոչինչ չէ հասկանում այժմեան մանկավարժութիւնից, այժմեան պաշտօնից: Նա Վանի գուշակներից է. նա բաւոր հնուած է, որպէս փառ, դասակը որպէս թանաք: Չափաւոր աշակերտները մինչև անգամ նրա դաս անելու ձեռն և հնչումները իրա միշտ ծիծաղում էին, մասնաւոր այս վերջին տարին, երբ նա առժամանակեայ կառավարիչ էր Արամեան դպրոցին (բայց ոչ տեսուչ, որպէս ինչն է գրում), մինչև որ հոգաբարձութիւնը նրան բայցաւական պատասխան տալով, հետապրեց Արամեան դպրոցին:

Փառքական ընկերութիւնը, ինչպէս և Աւալ լրագրեան ընկերութիւնը երբեք նրա խորհրդով և համոզեցնելով չեն հիմնված. դրանք պոլսաւոր ստեր են: Սրանցից առաջինը Արամեան դպրոցի ուսուցիչներն և մի քանի երիտասարդներն մերի ծնունդ է և նրանց աշխատութեամբ հիմնված: Իսկ երկրորդը մի ընկերութիւն է, որ աւելի պ. Սաղաք Դոյրեանցի ջանքով և աշխատութեամբ է կալաւորած, և այդ ընկերութիւնը ուրիշ լաւերին չը գրող, անկող, հրաւիրեց Մարտի քաջանային և իր անդիւն, որպէս հասարակ վարժապետներ, որոնք ունին օգուտ չը տալուց յետոյ, այսօր էլ կարճուած են իրանց գովել տալ: Սակայն մենք նրանց լաւ ենք ճանաչում. Մարտի քաջանան շատերին ծանօթ գրեաց տիրացու Մարտիրոսն է. իսկ երբ նա քաջանայ է ձեռնադրված, իր անունը փոխելով Մարտի է շինել: Իր դուստրն էլ իր Սաղմոս կարգադրող աղջկանից մեծ առաւելութիւն չունի, նա չէ զիւ թէ հասարակ ընկերացարանի գիտել, և այլապէս էլ չէր կարող լինել, որովհետեւ արանից 60 տարի առաջ Վանում ուղևորուած գիտել, որ տիրացու Մարտիրոսին ուսում տար, և նա էլ իր աղջկան սովորեցնել: Իրաւունք ունի մի տար-Մարտի, մեր չափաւորութիւնը ինչու պէտք է այդպիսի ծառարկաններին պաշտօն յանձնել, ուժիկ տալ և իր հաշուով քանի տարիներ պահ պահել, որ նրանք էլ վերջում ոչ որին չը ճանաչեն, ոչ որին արածը չիմանան, այլ և ուրիշներն արածներն էլ իրանց վերագրեն:

Նա ակամայ ստիպվեցաւ այդ նամակը գրել. Բայց որովհետեւ տեղ չայլը, հրապարակ դուրս գալով, աշխատում է ամեն արժանաւորութիւն և յովաւարութիւն իրան վերապահել և ոչ որի չէ տեսնում և Իսթաթի հայտարարութեանն էլ առ ոչինչ համարում, ուրեմն կարծեմք որ նրա վարագործը փոքր ինչ բայ անել: Տէր Մարտիկ այդպէս գրելու պատճառը յայտնի է. ամո նա մուշտարի է փնտրում, որ մի ուրիշ քաղաք գնայ և մի քանի տարի էլ այնտեղ անցկ չեմ, որովհետեւ այստեղ նրա հանդիւ վերջացած է, այստեղ ամենքը հակադրանք թէ նա ինչ հոգու տեղ մարդ է:

Գանձապահ ազգ. Ընկերացարանի Դեորդ Գ. Շահ-նազարեանց

Խրատիքը հրատարակող ԳԻՐԿՈՐ ԱՐԴՈՐՈՒՆԻ

14—52

